

“Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Bölgesi”: Beklentiler, Endişeler ve Çözüm Önerileri

Afrika kıtasında bir serbest ticaret bölgesi kurulmasına yönelik ilk adım 2012 yılında Etiyopya’da gerçekleşen Afrika Birliği Zirvesi’nde atıldı. Bu zirvede Afrika Birliği üyeleri kendi aralarındaki ticaret hacminin yetersiz olması ve ithalata dayalı ekonomik yapının kıta ekonomisine verdiği zarar nedeniyle yeni bir ekonomik yapılanmanın gerekliliği hususunda irade gösterdi. Çünkü anlaşmanın hazırlığı süresince Avrupa’da kıta içi ticaret yüzde 67, Asya’da yüzde 58 iken bu oran Afrika’da yüzde 15 düzeylerinde kalmaktaydı.

17-21 Mart 2018 tarihlerinde Ruanda’nın başkenti Kigali’de 44 Afrika ülkesinin imzalaması sonrasında “Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Bölgesi Anlaşması (AfCFTA)” imzalandı. Anlaşmanın yürürlüğe girmesi için en az 22 ülke parlamentosu tarafından onaylanması şartı vardı. Bu şart 29 Nisan 2019 tarihinde Sahra Demokratik Arap Cumhuriyeti’nin anlaşmayı imzalayan yirmi ikinci ülke olmasıyla sağlandı. Temmuz 2019’da ise Nijer’in başkenti Niamey’de bir araya gelen Afrika Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları Asamblesi’nin On İkinci Olağanüstü toplantısında AfCFTA’nın operasyonel safhası resmen başlatıldı. 10 Şubat 2020 tarihinde Addis Ababa’da düzenlenen Afrika Birliği Otuz Üçüncü Olağan Toplantısı’nda **Wamkele Mene** AfCFTA’nın ilk Genel Sekreteri seçilmesinin ardından 1 Ocak 2021’de AfCFTA bölgesinde ticaret resmen başladı.

AfCFTA’nın amaçları:

AfCFTA öncelikle Gündem 2063’te yer alan ve Panafrikanist bir vizyona sahip “**bütünleşmiş, müreffeh ve barışçıl bir Afrika**” ülküsüne hizmet edecek insanların, malların ve hizmetlerin hareketini kolaylaştıracak tek bir pazar yaratmayı amaçlamaktadır. Ayrıca bu anlaşma ile taraf devletler ve bölgesel ekonomik topluluklarda sermaye ve gerçek kişileri destekleyerek kıta çapındaki yatırımları kolaylaştırmaya çalışmaktadır. AfCFTA’nın bu aşamadan sonraki amacı ise kıtasal bir gümrük birliğinin kurulmasının sağlanmasıdır. Diğer yandan ise anlaşmanın yürürlüğe girmesiyle taraf devletlerin sürdürülebilir ve kapsayıcı sosyo-ekonomik kalkınması, üye ülkelerde cinsiyet eşitliği ve yapısal dönüşümün sağlanması planlanmaktadır. Son olarak ise farklı siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel yapılara sahip çok sayıda üye ülke arasında var olan ticari zorlukların aşılacak bölgesel ve kıtasal entegrasyonun mümkün olan en kısa sürede gerçekleşmesi hedeflenmektedir.

AfCFTA’nın Kapsamı:

Nisan 2024 itibarıyla AfCFTA Afrika’da 54 ülke tarafından imzalandı. Bu ülkelerden 46’sı da parlamentolarında anlaşmayı onayladıktan sonra onay belgesini teslim etti. Sadece Eritre ulusal çıkarları gereği anlaşmayı imzalamadı. AfCFTA bölgesi yaklaşık olarak 1,2 milyarlık bir nüfus ile 3,4 trilyon dolardan fazla bir gayrisafi millî hasılayı kapsamaktadır.

Anlaşmanın yürürlüğe girmesi sonrasında 2035 yılına kadar kıtanın ticaret gelirinin 450 milyar dolar artması bekleniyor. Bu beklentinin gerçekleşmesi durumunda ise yaklaşık 30 milyon

Afrikalının aşırı yoksulluktan kurtarılması planlanıyor. Ayrıca AfCFTA'nın Afrika ekonomisinin büyüklüğünü 2050 yılına kadar 29 trilyon dolara çıkarması planlanmakta.

Beklentiler ve Endişeler:

AfCFTA eylem planında öncelikli olarak kıta içindeki ulaştırma ve lojistik sektöründeki altyapı projelerine ağırlık verilmesi yer almakta. Keza Afrika ülkelerinin büyük bir kısmının ulaştırma ve lojistik alt yapılarında büyük sorunlar var. Bilindiği gibi iyi bir ulaştırma altyapısı olmadan ürünlerin pazarlara erişimi zorlaşır. İhracat yapmak isteyen firmaların yüksek kaliteli ürünleri zamanında ve uygun maliyetlerle taşıyamaması da ticaret potansiyelini sınırlar. Bu da neticede ekonomik büyümeyi ve ticaret hacmini azaltır. Diğer yandan iyi bir ulaştırma ağı, farklı ülkeler arasında mal ve hizmetlerin serbest dolaşımını arttırarak ekonomik büyümenin sağlanmasına katkıda bulunabilir. Bu bakımdan AfCFTA eylem planındaki altyapı projeleri birçok sektör için muazzam avantajlar sunabilecektir.

Diğer yandan çok kısa bir sürede 46 ülke tarafından imzalanıp onaylanan AfCFTA, bu büyük ivmeyle kısa zamanda küresel ticarete bir ekonomik ve ticari blok olarak Afrika'nın varlığını ve gücünü arttırabilecektir.

AfCFTA ile yakın gelecekte Afrika ürünleri için daha büyük ve rekabet olanağı bulunan bir bölgesel pazar yaratılarak ülkelerin dış ticaret açıklarını kapatması kolaylaştırılabilir. Afrikalı üreticilerin serbest dolaşım ve gümrük muafiyeti neticesinde daha ucuz ham madde ve iş gücü ile üretim potansiyeli de artacaktır. Ticari ve ekonomik mevzuatların uyumlulaştırılması sürecinden sonra, kaynakların paylaşımı ve kullanımının daha işlevsel olmasıyla, bölge ülkelerinde daha hızlı bir ticari ve ekonomik büyüme beklenmektedir. Ayrıca serbest dolaşım ve ekonomik sistemlerin uyumlaştırılması ile Afrika ülkeleri arasında teknoloji, bilgi paylaşımı ve yatırım olanaklarının artması da bölgenin kalkınmasında pozitif bir etki doğuracaktır.

Tüm bu beklentilerin gerçekleşmesi durumunda Afrika ülkeleri arasındaki ticari ve ekonomik ilişkiler gelişerek kıtadaki mevcut ve potansiyel çatışma tehditleri bertaraf edilebilir. Keza bu durum **Robert Keohane** ve **Joseph Nye**'ın uluslararası ilişkilerde geliştirdiği "karşılıklı bağımlılık" yaklaşımıyla da açıklanabilir. Karşılıklı bağımlılık, devletlerin birbirine ekonomik, siyasi veya sosyal açıdan bağımlı olduğu bir ilişki biçimidir. Ancak bu bağımlılık, asimetrik ve tahakküm doğuran bir ilişki biçimi değildir. Örneğin, devletlerin ticari ilişkileri, ortak güvenlik endişeleri veya uluslararası kuruluşlar aracılığıyla kurulan iş birlikleri karşılıklı bağımlılığı arttırabilir. Diğer yandan, karşılıklı bağımlılık yaklaşımı, devletler arasındaki ilişkileri "*sıfır toplamlı oyun*" (zero-sum game) yerine "*pozitif toplamlı oyun*" (positive-sum game) olarak değerlendirir. Bu da demektir ki bir tarafın kazancı diğer tarafın kaybı anlamına gelmez ve iş birliği ve karşılıklı çıkarlar doğrultusunda yapılan anlaşmalar her iki taraf için de faydalı olabilir. Bu nedenle devletler ve diğer aktörler arasındaki ilişkilerin devam ettirilmesi arzu edilir. AfCFTA'nın da devletler arasındaki bu ilişkileri güçlendirmek için uygun ortamı sağlayarak orta ve uzun vadede kıtada barış ve istikrarın sağlanmasına hizmet edeceği beklenmektedir.

AfCFTA hakkındaki bu olumlu beklentiler yanında bazı endişeler de mevcut. Öncelikle AfCFTA kıtada ekonomik entegrasyon için ortaya atılan ilk plan değil. Daha önce “Afrika’nın Kalkınması için Yeni Ortaklık” (NEPAD) ve “Lagos Eylem Planı” (LAP) gibi girişimler de gerçekleştirildi. Ancak bu girişimlere rağmen beklenen ticari büyüme ve ekonomik entegrasyon sağlanamadı.

Ayrıca AfCFTA’yı imzalayıp onaylayan 46 devlet arasında büyük siyasi ve ekonomik farklılıklar mevcut. Bu farklılıklar ekonomik gelişim, fiziki ve teknolojik altyapı, sahip olunan doğal ve beşerî kaynaklar gibi unsurları içermekte. Bu nedenle AfCFTA hakkında skeptik düşüncelere sahip bazı uzmanlar yerel üretim kapasiteleri gelişmiş, zengin doğal kaynaklara sahip ülkelerin bu mekanizmadan fayda sağlayabilirken zayıf ekonomilere sahip küçük ülkelerin piyasada dezavantajlı konuma sahip olacağını söylemektedir. Ayrıca düşük ekonomik potansiyele sahip ülkelerin temel gelir kaynağı olarak gümrük tarifelerinin kesilmesi de o devletlerin gelirlerini olumsuz etkileyerek sosyal refah yükümlülüklerini yerine getirme kapasitelerini olumsuz etkileyebilecektir.

AfCFTA ile birlikte sınırların açılması, yerel üreticiler için uluslararası rekabet ortamının daha da zorlu hale gelmesine de yol açabilir. Daha ucuz ürünlerin ithal edilmesi, yerel üreticilerin pazar payını kaybetmesine ve işletmelerin zorlanmasına neden olabilecektir. Ayrıca bazı sektörlerdeki yerel üretimin azalması, ülke ekonomilerinde dengesizliklere ve belirli sektörlerin zayıflamasına yol açabilir. Özellikle çoğu Afrika ülkesindeki en yaygın sektörler olan tarım ve hafif imalat gibi sektörlerdeki yerel üretimin azalması, halihazırda var olan işsizlik ve gelir dağılımı gibi sorunları derinleştirebilir.

AfCFTA’nın Olumsuz Etkileri için Çözüm Önerileri:

AfCFTA’nın amaçladığı gibi Afrika’nın dünya ticaretindeki konumunun güçlenebilmesi için dış kaynak girişi önemlidir. Ancak bu kaynak girişi büyük güçlerin ve uluslararası örgütlerin yardımları değil, yatırımlarıyla gerçekleşmelidir. Söz konusu yatırımların kıtaya çekilebilmesi içinse Afrika devletlerinde bağımsızlıktan günümüze kadar kemikleşen yolsuzluk, hukuka ve demokrasiye aykırı yönetimler ve çatışma ortamlarının bertaraf edilmesi son derece önemlidir.

Yukarıda da bahsedildiği üzere AfCFTA’nın amaçlarına ulaşabilmesi için sağlam bir altyapı planlaması yapılması ve zaman kaybetmeden eyleme geçilmesi gerekmektedir. Bu noktada kaynakları ve imkânları sınırlı olan kıta devletleri yabancı devletler ve uluslararası kuruluşların yatırımlarıyla altyapı projelerini gerçekleştirebilirler. Ancak yakın dönemde Çin’in birçok Afrika devletiyle ilişkilerinde gözlemlenen “borç tuzağı” gibi olumsuz durumların yaşanmaması için bu yatırım sözleşmelerinin hakkaniyet, şeffaflık ve karşılıklı yarar ilkelerine göre hazırlanması gerekmektedir.

Afrika çapında ticaretin desteklenebilmesi için eğitim ve teknoloji alanında hızlı bir gelişim stratejisinin oluşturulması da elzemdir. Bu nedenle devletler mesleki eğitimler, girişimcilik eğitimleri, teknoloji transferleri ve AR-GE çalışmalarına ağırlık vermelidir. Diğer yandan AfCFTA bölgesinde ticaretin ivme kazanması ve yerel üretimin doğacak rekabet ortamından

olumsuz etkilenmemesi için yerel üretim teşvikinin ve yerel ürünlerin/malların rekabet gücü arttırmak için üretici destekleri ve vergi kolaylaştırmaları sağlanmalıdır.

Huriye Yıldırım Çinar, "Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Bölgesi": Beklentiler, Endişeler ve Çözüm Önerileri"

<https://www.fikirtepedi.com/afro-mercek/afrika-kitasal-serbest-ticaret-bolgesi-beklentiler-endiseler-ve-cozum-onerileri/>

(Yayın Tarihi: 23 Haziran 2024).